

Tumačenje znakova vremena u postmodernizmu

Tonči Matulić: *Metamorfoze kulture – Teološko prepoznavanje znakova vremena u ozračju znanstveno-tehničke civilizacije*, Glas koncila, Zagreb, 2009.

Knjiga pod naslovom *Metamorfoze kulture – Teološko prepoznavanje znakova vremena u ozračju znanstveno – tehničke civilizacije* predstavlja novo djelo mladog znanstvenika, teologa i bioetičara, koji je uza sve to i svećenik Rimokatoličke crkve, dr. Tončija Matulića. Osim što je više nego plodan pisac, također je i vanredni profesor Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu (dalje KBF), gdje već duži niz godina uspješno podučava mlade generacije moralnoj teologiji i bioetici. Knjiga koju prikazujemo sastoji se od šest dijelova podijeljenih u trideset poglavlja. Prvo poglavlje knjige oslovljeno kao *Renesansna kategorija znakova vremena* uvodi nas u pretpovijest i povijest Drugog vatikanskog sabora. S razlogom, autor naglašava bitnost pape

Ivana XXIII, pri čemu iznosi stavove drugih i domaćih autora po pitanju poruke i misli dokumenta Drugog vatikanskog sabora. Takovrsne stavove potkrepljuje mislima znamenitog bibličara i istinskog erudita profesora Bonaventure Dude. Znakovito mjesto u ovom poglavlju zauzimaju enciklika *Pacem in terris*, te konstitucija *Gaudium et spes*. Potom slijedi drugo poglavlje *Istraživanje kriterija za prosudbu znakova vremena*, gdje u prvom dijelu poglavlja Tonči Matulić piše o pojmu krize koji je prolazan, a posebno mjesto kao i u prethodnom, ali u dolazećim poglavljima, predstavlja pojam znakova vremena. Osobit položaj u duhovnoj obnovi vjernika predstavlja liturgija čiji značaj biva itekako potcrtan na stranicama

ovog poglavlja. *Evandeoski temelj znakova vremena* naziv je trećeg poglavlja knjige, u kojem profesor KBF-a poziva na povratak izvoru, gdje je voda najčišća, za razliku od one na ušću. Taj izvor jeste Evanđelje uz čiju pomoć treba čitati *Signa temporum*, tj. *Znakove vremena*. Jedan od osnovnih znakova vremena za Matulića jeste Isus, kako on iz svoje vlastite religijske tradicije zbori. Nadalje, u poglavlju govori o vjeri i nadi, te izuzetno dobro uočava sljedeće promišljanje, zanimljivo svakom dogmatičaru: “Nada je lice vjere. Vjera je lice nade. Vjerujemo u ono čemu se nadamo, a nadamo se onome što vjerujemo.” (str. 81.). Četrto i peto poglavlje umnogome su uzajamno povezani. Četrto poglavlje oslovljeno je s *Općedruštveni i civilizacijski fenomen kao Znakovi vremena*, dok naredno nosi naziv *Prepoznavanje suvremenih znakova vremena*. Ovi naslovi u međusobnoj su vezi, jer se profesor Matulić kroz oba teksta poziva na preminulog profesora Vjekoslava Bajsića. Pokojni profesor Bajsić tokom svog života je upozoravao na probleme s kojima će se susresti svijet u trećem tisućljeću, poput borbe za energiju, ujedinjene Evrope, pokušaja izdizanja kršćanstva iznad nacionalnih tribalnih ograda, a uspješno je i prorekao zbivanja u području medicinske etike, poput eutanazi-

je. Sve navedene probleme njegov učenik dr. Tonči Matulić proširuje i daje im ovovremeno tumačenje. Profesor Matulić potcrtava suštinu kršćanske svijesti koja se manifestira u kršćanskom djelovanju; naime, biti kršćaninom ne znači posjedovati i pokazivati krsni list. U šestom poglavlju, *Polazište i nadahnuće za prepoznavanje metamorfoza kulture*, autor u prvi plan stavlja hrvatizirani grčki pojam metamorfoze, koja u prijevodu na hrvatski znači preobrazba, preobražaj. Inače, glavni cilj ovog poglavlja nije ukazati na lingvističko značenje spomenute riječi, već profesor Matulić mudro i perom istinskog znanstvenika ukazuje na već dugi proces metamorfoze u moralu, kulturi, gospodarstvu, psihologiji, svijesti. Razložno upozorava na sveprisutne metamorfoze u evropskom društvu, u evropskoj kulturi i civilizaciji, o ambivalentnom čovjeku, koji je pobunjenik protiv Boga. Sedmo poglavlje oslovljeno je sa *Evangelizacijski izazovi postmoderne kulture*. Na početku ovog poglavlja također objašnjava etimološko značenje riječi kultura, nakon čega prelazi na tumačenje srodne riječi Paidea, koju poredi s pojmom kulture, te naglašava njihovo transformiranje u vremenu. Zagrebački profesor ne ograničava se samo na takovršno viđenje kulture, već ukazuje

na definicije etnologa B. Malinovskog, teologa R. Niebuhra, M. Cheneu, ili pak P. Tillicha. Osobita pažnja u ovom dijelu teksta ukazuje se razložno Paulu Tillichu, koji je pojam religije umnogome vezao za kulturu. Slijedi poglavlje knjige *Dijalog između slobode i istine*. Autor na samom početku teksta upozorava kako se može manipulirati dijalogom, te da uvijek nije riječ o dobronamjernom dijalogu, nego da nerijetko na sceni postoji i samoljublje. Nadalje, ukazuje na povezanost slobode i dijaloga, zatim se osvrće na pojam vjere, koja je, kako Matulić tvrdi, božanska i dar je Božji. Ovdje biva riječi o teološkim, antropološkim, etičkim, ekleziološkim izvorštima dijaloga, dok na kraju govori o veoma osjetljivoj temi ne samo za crkvu, već za svaku vjersku zajednicu, u podnaslovu *Dijalog Crkve sa svijetom i dijalog u Crkvi*. U devetom poglavlju *De iusta rerum terrarum autonomia* o odnosu Objave i razuma, o tom vječitom dijalogu filozofije i teologije, gdje se poziva na Akvinca i njegovo tumačenje spomenutog odnosa. Slijedi poglavlje *Crkva spram demokracije*, pri čemu iznosi stavove crkvenih dokumenata, izrazito dokumente Drugog vatikanskog sabora. Jedanaesto poglavlje nosi znakovit naslov: *Ateizam*. O spomenutoj pojavi u prošlosti se mnogo pisalo i govori-

lo, no ovaj put studiozno, kako na teritoriju bivše Jugoslavije nismo navikli. Slikopisano, ali i znanstveno utemeljeno, svećenik ovdje prikazuje ateizam. U centru ovog poglavlja nalazi se pojam metamorfoze. Profesor Tonči Matulić kritičan je spram čovjeka, tehnike, tehnologije, koja se udaljila od Boga, i čiji je jedini cilj nerijetko dobiti moć, novac, čemu se čovjek sadašnjice klanja. No, Matulić i priznaje: "Ateizam je, dakle, proizvod čovjekove slobodne odluke" (str. 277.), pri čemu kritizira humanizam, kao tlo za razvoj ateizma, ali i naglašava da svaki humanizam nije bezbožan. U sljedećem poglavlju bivaju razotkrivene istine o *civilnoj religiji* kao općeprihvaćenom državnom i ideološkom putu, potom biva riječi o odnosu kršćanstva i ateizma. Pri tome, bez dlake na jeziku, kritizira društvo, nesumnjivo na tragu njegova prethodnika i velikana teologije i religiologije, pokojnog Željka Mardešića. Ukazuje na transformaciju društva što je identično socijalizmu samo s drugom ovojnicom, jer je sveprisutna metamorfoza. Zanimljivo je da i prije mnogih zapadnih autora ističe kritiku djela *God is not Great – How Religion poisons everything* autora Christophera Hitchensa, i djelo Richarda Dawkinsa *Iluzija o Bogu. Teološka analiza demokratskog poretka i problem relativizma* poglav-

lje je koje slijedi i u kojem se ističe svjesnost da živimo u svjetovnom i pluralističkom društvu, te da je sveprisutna odvojenost crkve i države. Potom bivamo upozoreni na pozitivističko poimanje politike, koja se ne oslanja samo na formu i proceduru, nego i na sadržaj apsolutnog bezumlja moralnih vrijednosti. *Buđenje svijesti o vrijednostima u društvu* trinaesto je poglavlje knjige, koje počinje Matulićevim prisjećanjem na predavanja iz bioetike, koja je držao na jednom svjetovnom fakultetu. Tom prilikom govorio je kao znanstvenik bioetičar, bez svrstavanja u skupinu filozofa, pravnika, teologa ili ljekara. U ovom poglavlju ukazano je kako je mladim naraštajima puno lakše kada se sam nastavnik svrsta u jednu skupinu nego da oni to određuju. Biblijski citat: „O prijatelji moji, nema prijatelja u zaboravljenom prijateljstvu” bio je moto za pisanje četrnaestog poglavlja. To je tema koju bi svakodnevno trebali istinski i iskreno živjeti. Nanovo, profesor Matulić pokazuje egzegetsko umijeće tumačeći ključna mjesta iz Biblije vezano za prijateljstvo, ali i tvrdi kazavši da je “prijateljstvo plod mudrosti”. Nakon biblijskog uvida u pojam prijateljstva vraća se povijesti filozofije, te potom kroz Aristotelova, Ciceronova, Augustinova, Akvinčeva, Kantova djela

piše o njihovim promišljanjima o datom pojmu. Na kraju teksta biva osuđena stigmatizacija ljudi, koja je nažalost bila prisutna u Hrvatskoj, kroz primjere; lijevih i desnih, crvenih ili crnih, regionalista ili globalista. *Moral braka i obitelji u društvenim previranjima* petnaesto je poglavlje. Vrijeme globalizacije rađa nove krize poput homoseksualnog braka, slobodnih bračnih veza, čime se umnogome iskrivljavaju svetinje braka i obitelji. No, Matulić ne promatra sve tako crno i sumorno, nego vidi i bolje sutra. Dok navodi pozitivne i loše strane utjecaja na savremenu porodicu, poziva se na dokumente Drugog vatikanskog sabora, diskutirajući o fenomenu odgoja, neovisnosti među supružnicima, fenomenu rastave, pobačaja, sterilizaciji, kontracepciji. I u ovom poglavlju sveprisutna je kritika čovjeka, koji neodgovorno i površno shvaća prethodno navedene životne fenomene. Pojave koje su izražene u današnjici su vladavina ideologije tehnicizacije koja podržava materijalističku viziju svijeta, iz čega proizlazi nietzscheanski pojam aktivnog nihilizma koji posjeduje nasilničku moć destrukcije. Inače, to su problemi s kojima se susrećemo u poglavlju *Teološka analiza razvoja i primjene moderne tehnike*. Tehnička moć umnogome pomaže savremenom čovjeku, ali također

donosi i mnogo nedaća, pri čemu je veoma bitna moralna dimenzija ljudskog života, ljudsko dostojanstvo. Prema profesoru Matuliću, veoma je bitno naznačiti da se zbio jedan radikalni obrat u tumačenju svrhe i sredstava; naime, živimo u vremenu iskrivljenih temeljnih ljudskih vrijednosti. *Teološka kritika instrumentalne racionalnosti* sedamnaesto je poglavlje knjige, gdje se Matulić oslanja na prethodno poglavlje, pri čemu vrlo važnu ulogu ima odnos čovjeka i prirode. Danas je sveprisutna instrumentalizacija znanosti, koja se odvija kroz instrumentalizaciju prava, instrumentalizaciju ekonomije, instrumentalizaciju politike. Nakon iznesenih nedaća vezanih za instrumentaliziranu racionalnost, na kraju poglavlja iznosi i rješenje za nabrojane probleme iz osobne kršćanske tradicije. *Teološko propitivanje takozvane 'Tehničke transcencije' s implikacijama sekularne eshatologije* osamnaesto je poglavlje, u kojem kao i u prethodnim bivamo upozoreni na negativne konotacije nauke po duhovnu, ali i egzistencijalnu stranu ljudskog bića. Naime, po Matuliću je jedan od problema sadašnjice i religija tehnike i tzv. tehnička transcencija. Religijska znanost nadalje biva razjašnjena, a da bi se osvrnuo i iznio kritiku njihovih pozitivnih i negativnih vidika, kod velikana

poput J. Watstona, F. Crica, F. Collinsa i itd. Slijedi poglavlje *Problem moralne autonomije i kršćanska etika*. Na početku ovog poglavlja autor nas upoznaje s pojmom dobra kod Aristotela, te evoluciji ovog termina u *summum bonum – vrhunsko dobro*. Nakon toga razgraničava pojmove *caritasa*, tj. ljubavi i *cupida*, odnosno požude, razgraničavajući ih i potcrtavajući pozitivne i negativne strane navedenih riječi. Nadalje poredi sržna etička učenja Tome Akvinskog i Aristotela, da bi poslije toga prikazao etička učenja nominalista Williama Ockhama. Osim razuma, čovjek u sebi posjeduje i prirodni zakon koji umnogome može biti mjerodavan i smjerodavan. Profesor KBF-a pripovijeda nam o djelu kardinala Josepha Bernardina u poglavlju *Ideja dosljedne etike života*. Ova etika posebno aludira na bioetičke teme, poput ljudskog života od majčine utrobe pa sve do groba, zatim se osvrće na nove tehnologije i ukazuje na razornu moć nuklearnih bombi. U bioetičkom slijedu dolazi odmah i poglavlje *Antropocentrizam u ozračju biocentričke paradigme*, u kojem se razmatraju pojmovi biocentrizma i antropocentrizma i njihova međusobna korelacija. Biocentrična slika svijeta umnogome je antropocentrična, čime se označava čovjekovo uzdignuće nad svim bićima. Slijedi dvadeset

drugo poglavlje, *Stanje svijesti postmodernog moralnog subjekta*, u kojem se analizira pojam autonomije i naglašava se njegova važnost za moral. Tu se upućuje na destruktivnost čovjekove volje koja može biti jako pogubna za ljudsko društvo, jer čovjek nerijetko gubi osjećaj za granice svoje moći. Zatim slijedi poglavlje *Ljudsko dostojanstvo u ozračju postmodernističkog znanstveno-tehničkog pothvata*. Pojam dostojanstvenog života posjeduje veoma bitno mjesto u Matulićevom spisu. Još u drevnoj Grčkoj dostojanstvo je predstavljalo važan pojam, koji je jednako kao i život, ljudski, dar Božji. Na ovo poglavlje nadovezuje se slijedeće: *Naturalizacija čovjeka i materijalizacija metafizike*. Primat biva stavljen na bioetičke pojmove života tehnike, biotehnologije i narav. Matulić zadaću bioetike vidi na sljedeći način: "Zadaća bioetike sastoji se u propitivanju kako se i na koji način prakticira sloboda u biologijskim istraživanjima, medicinskoj praksi itd., ali ne samo post festum, tj. kad su se slobodni čini već izvršili, nego i *ante festum*, dakle normativno, u smislu određivanja kako bi se trebali izvršiti ako se želi ostati u okvirima moralnosti djelovanja." (str. 688). Na početku dvadeset petog poglavlja *Medicinska praksa između eugenike i jatrogene bolesti* govori se o savremenom društvu,

koje se sve više diferencira, i to osobito u znanostima od kojih se ističe medicina. Za profesora Matulića, uopće nije nevažna situacija u kojoj se danas nalazi liječnik, koji je rastrgan između rigoroznih zakonitosti i pravila medicinske znanosti. Tu postoji nesumnjivo i licemjerstvo države i državnih vlasti, koji nerijetko više no mirno sklapaju oči nad izvjesnim nepravilnostima. Matulić upozorava na mehanističko poimanje zdravlja i bolesti. Nakon toga portretira neologizam eugenike Francisa Galtona, koji je utemeljio pojam eugenike, te razvoj ideje kroz vrijeme i praksu stare eugenike. Nasuprot Francisu Galtonu djelovao je nobelovac Herman I. Müller, izuzetan znanstvenik i dobitnik Nobelove nagrade, s kojim se počinje razvijati *Nova eugenika*, koja, suprotno od stare eugenike i kao takva, ima za cilj poboljšati kvalitet ljudskog života. Potom, u podnaslovu *Nova biologija i nova genetika* portretira i nastavlja hronološki prikazivati razvoj prirodnih znanosti, spominjući naučnike: Maurice Wilkenson, James D. Watson i Francis H. C. Crick, koji su skupa otkrili strukturu DNA, čime su načinjene nove stranice u povijesti znanosti. *Ljudsko umiranje u procijepu medicinskog tehnicizma i onto-antropološkog "Personalizma"*, naziv je dvadeset i šestog poglavlja knjige u kojem

se obrađuju problemi znanosti i biti znanosti, ali i mjesto iste spram etike. Pri tome je nužno sačuvati liječničko dostojanstvo, a zatim uvoditi pojam personizma. *Elementi duhovnosti znanstveno tehničke civilizacije* dvadeset i sedmo je poglavlje u kojem se polazi od globalne definicije kulture, poslije čega veoma dobroano upućuje kako je znanstveno-tehnička civilizacija specifična duhovnost. U nastavku bivamo upozoreni na otuđenost čovjeka koji je obolio u obezboženom svijetu od sedam svetih sakramenata znanstveno-tehničke civilizacije, a to su: pragmatizam, ekonomizam, konzumerizam, hedonizam, materijalizam i individualizam. Na kraju spomenutog poglavlja naglašena je tamna strana nemani New agea, koja predstavlja zapravo sinkretističku duhovnost. Dvadeset i osmo poglavlje *Privremene dijagnoze nesnalaženja u novim civilizacijskim okolnostima* ukazuje da nade tehničke civilizacije mnogo daju, ali s druge strane, dosta i oduzimaju, s tim da tehnika može jako mnogo i štetno utjecati na mentalitet i duhovnost mladih ljudi. *Obnova jedinstva kršćanskog života kao orijentir duhovne obnove* jeste dvadeset deveto poglavlje na čijim se stranicama govori o jedinstvu kršćanstva i kršćanskog života, kako pojedinca tako i zajednice. Odgovorno kriti-

zira izokrenutosti poimanja kršćanskog morala, o čemu zbori sljedeće: “Nažalost, danas nerijetko svjedočimo pomalo izokrenutom poimanju kršćanskog morala, čija se izokrenutost najočitiije manifestira u isticanju moralnih zahtijeva bez jasno izraženog odnosa tih zahtijeva s pretpostavkama autentičnog evanđeoskog obraćenja i osobnog iskustva nadnaravne vjere.” (str. 808). Posljednje poglavlje naslovljeno je *Teološka spoznaja temelja kršćanske duhovnosti* gdje nam je predstavljena izuzetna upućenost autora u egzegezu, ali i dogmatiku. Profesor KBF-a diskutira općenito o pojmu duha u Starom i Novom zavjetu, potom ukazujući na smisao duha. Posljednje poglavlje knjige profesor Matulić veoma mudro zaključuje: “*Bogu treba odgovoriti poslušnom vjerom*”. (Matulić, str. 847). Profesor Tonči Matulić duboko je ukorijenjen u svojoj rimokatoličkoj tradiciji, a ovo je djelo kršćanina vjernika, koji doista istinski promišlja vlastitu vjeru. Knjigu je izdala renomirana izdavačka kuća s kršćanskim predznakom, Glas koncila. Nužno je istaknuti da je ovo djelo s razlogom doživjelo već dva izdanja na hrvatskom jeziku, a posljednji put izdana je 2009, godine, te sadrži 940 stranica teksta. Djelo je jedinstveno, i slično ovom uratku, teško se može pronaći u Hrvatskoj

ili Bosni i Hercegovini, a i u svijetu, jer riječ je o dubinskoj *Summi theologie*. Doktor Tonči Matulić za potrebe pisanja ovog djela koristio je raznovrsnu literaturu na mnogobrojnim stranim jezicima. Inače, knjiga je nastala kao plod višegodišnjeg i sigurno mukotrpnog rada. Prethodno su poglavlja knjige bila objavljivana kao članci, no, nesumnjivo su jako dobro objedinjeni u jednu homogenu i izvrsnu cjelinu *Metamorfoze kulture – Teološko prepoznavanje znakova vremena u ozračju znanstveno-tehničke civilizacije*. Djelo može nesumnjivo poslužiti studentima dodiplomskih i poslijediplomskih studija Fakulte-

ta islamskih nauka u Sarajevu, Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Sarajevu, koji se zanimaju za teologiju, filozofiju, bioetiku i religiologiju. Pred nama je doista knjiga koju vrijedi imati u porodičnoj knjižnici, te koju treba iščitavati da bi se istinski spoznali znakovi vremena. Stoga, toplo preporučujemo knjigu na čitanje osobito mladim imamima, vjeroučiteljima, svećenicima, teolozima, religiolozima, filozofima, ljekarima, pravnicima, političarima, ali i svim dobronamjernim ljudima koji žele promišljati i otkrivati znakove vremena ♦

Orhan Jašić